

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА, МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА БЕЗПЕКИ

УДК 355.45

DOI <https://doi.org/10.32782/app.v76.2025.20>

А. І. Бузаров

orcid.org/0009-0009-5085-8340

кандидат філософських наук, докторант

Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса

Національної академії наук України

ЕВОЛЮЦІЯ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ СПІЛЬНОТИ ЯК ОДНОГО ІЗ ЗАСОБІВ ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ

Вступ. Санкційна політика впродовж останніх років стала одним із головних інструментів протидії російській агресії. Вже з 2014 року, коли євроатлантична спільнота реагувала на незаконну анексію Криму та початок війни на Донбасі, санкції почали виконувати функцію не лише економічного тиску, але й механізму консолідації демократичних держав довкола спільних цінностей. У 2014–2015 роках саме санкційний тиск, який здійснювали окремі держави та інституції євроатлантичної спільноти, став одним із чинників, що змусив РФ тимчасово призупинити активну фазу агресії проти України на початку 2015 року. Водночас, попри цю паузу, стратегія РФ щодо України.

Санкційна політика є надзвичайно складним явищем, що охоплює одразу декілька вимірів. По-перше, юридичний — розробка правових механізмів, на основі яких формуються санкційні пакети, що дозволяє легітимізувати дії спільноти у межах міжнародного права. По-друге, політичний — санкції виступають інструментом консолідації різних суб'єктів євроатлантичної спільноти, які мають неоднакові інтереси, але прагнуть зберегти єдність у протидії агресору. По-третє, економічний — санкції безпосередньо впливають на російську економіку, водночас породжуючи дискусії щодо їх ефективності та побічних наслідків для самих держав-ініціаторів.

При цьому санкційна політика не позбавлена внутрішніх суперечностей. У середині євроатлантичної спільноти неодноразово виникали розбіжності щодо темпів, масштабів та сфер запровадження санкцій. Ці протиріччя активно використовує РФ, намагаючись розколоти союзників та знизити ефективність економічного тиску. Періодичні пакети санкцій, процедури їхнього ухвалення, а також неоднозначний вплив на економіку РФ становлять особливий науковий інтерес.

Таким чином, санкційна політика розглядається не лише як набір економічних обмежень, але й як комплексний інструмент протидії російській агресії, що поєднує юридичну, політичну та економічну складові. Водночас через неоднозначність результатів її застосування досі залишається потреба в комплексному аналізі еволюції санкційної політики євроатлантичної спільноти, її досягнень та обмежень у контексті сучасної війни проти України.

Метою дослідження є комплексний аналіз санкційної політики євроатлантичної спільноти як особливого інструмента протидії російській агресії. **Завданнями** дослідження виступають: по-перше, уточнення природи санкцій та їхньої ролі у системі міжнародних відносин; по-друге, здійснення історико-політологічного аналізу еволюції та структури санкційних заходів; по-третє, оцінка впливу санкційної політики на економіку Російської Федерації, її геостратегію та геополітичний курс.

Методологія дослідження. Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні загальнонаукових і загальнофілософських підходів із міждисциплінарними методами аналізу. Зокрема, застосовуються історичний, правовий, економічний та статистичний підходи, що дозволяють уточнити як кількісні, так і якісні аспекти впливу санкцій. Використання цих методів забезпечує можливість комплексного вивчення як процедур формування санкційної політики, так і її конкретної структури, а також оцінки впливу санкцій на протидію російській агресії. Окремо в дослідженні використано метод *case study* для аналізу санкційної політики кожного із суб'єктів євроатлантичної спільноти (США, ЄС, Велика Британія та Канади), що дозволяє простежити відмінності в стратегіях, інструментах та цілях. Також застосовано метод контент-аналізу для систематичної інтерпретації змісту офіційних документів, заяв і нормативно-правових актів, пов'язаних із санкційною політикою, задля виявлення ключових наративів і дискурсивних установок.

Теоретичною основою даного дослідження виступають класичні праці світової науки міжнародних відносин, які безпосередньо або опосередковано торкаються проблематики санкцій. Зокрема, одним із перших питань міжнародних санкцій у правовому та політичному вимірах розглянув David Mitrany (Mitrany, 1926), заклавши підґрунтя подальших наукових дискусій. У межах класики лібералізму та неолібералізму значний внесок зробили Joseph Nye (Nye, 1990), який акцентував на асиметрії взаємозалежності держав, та Hans Morgenthau (Morgenthau, 1993), що розглядав санкції крізь призму балансу сил у міжнародній політиці. Важливими для аналізу є також розробки James Rosenau (Rosenau, 1966), який заклав методологію багаторівневого аналізу зовнішньої політики, та Richard Haass (Haass et al., 1998), що визначав санкції як комплекс економічних, політичних і навіть воєнних заходів, спрямованих на зміну поведінки держави-об'єкта. У підсумку варто наголосити, що однією з найскладніших наукових проблем як для представників неолібералізму, так і для інших шкіл теорії міжнародних відносин, залишається питання ефективності застосування міжнародних санкцій, що й досі постає як ключова теоретична дилема у сфері аналізу зовнішньої політики щодо санкцій.

Аналіз наукових публікацій та огляд наукової літератури щодо тематики дослідження. Окремі аспекти протидії російській агресії з боку євроатлантичної спільноти в рамках російсько-української війни вже були предметом спеціальних досліджень автора, зокрема у таких напрямках, як підтримка демократичного транзиту в Україні (Бузаров, 2025b), формування самодостатньої системи вітчизняного оборонно-промислового комплексу (Бузаров, 2025a), а також розбудова стійких форматів міжнародної взаємодії зокрема, «Рамштайн» (Бузаров, 2024).

Питання міжнародних санкцій як особливого інструмента стримування російської агресії в межах зовнішньої політики окремих держав і суб'єктів євроатлантичної спільноти, а також як специфічного інституту міжнародних відносин, вже були предметом наукових розвідок у працях Н. Матвійчук (Матвійчук, 2022), О. Яніна (Янін, 2025), а також у звітах Національного інституту стратегічних досліджень (Національний інститут стратегічних досліджень, 2023).

Окремі аспекти санкційної політики були проаналізовані у працях В. Бегми та В. Шемяєва (Бегма et al., 2022), Н. Камінської та М. Пожидаєвої (Камінська & Пожидаєва, 2022), а також А. Пастовенського (Пастовенський, 2025). Зокрема, досліджувалися питання конкретного впливу міжнародних санкцій на виробничі та експортні можливості військово-промислового комплексу Російської Федерації, правова природа санкцій та їхня ефективність у протидії російському вторгненню, а також політика санкцій Європейського Союзу як інструмент захисту міжнародного правопорядку. Окремо варто підкреслити оригінальний підхід В. Горбатюка та І. Гаврилюка, вітчизняних фахівців у сфері військової справи, які слушно наголошують, що «Рамштайн» не лише координує надання військової допомоги Україні, але й слугує ключовою платформою для вироблення консолідованого санкційного тиску з боку євроатлантичної спільноти, що суттєво підсилює ефективність протидії зростанню загроз національній безпеці України (Горбатюк et al., 2024).

Важливим джерелом для відстеження динаміки процесу запровадження санкцій, їхнього впливу на окремі галузі економіки Російської Федерації та її союзників, а також для аналізу інших параметрів санкційної політики, виступають регулярні звіти українських аналітичних

центрів і громадських організацій. Серед них варто виокремити Центр міжнародної безпеки (Центр міжнародної безпеки, 2024), Українську призму (Українська призма, 2023), DiXi Group (DiXi, 2025), Український інститут (Український інститут майбутнього, 2025), Міжнародний фонд «Відродження» (Міжнародний фонд «Відродження, 2022) та аналітичну платформу ADAstra (ADAstra, 2025).

Що стосується закордонних досліджень, то серед іноземних науковців тема санкцій користується значним інтересом. Зокрема, у працях Francesco Giumelli (Giumelli, 2024) аналізується потенціал запобігання ескалації війни та загальний вимір ефективності санкцій; Roy Allison розглядає комплексний підхід до оцінки результативності санкцій проти Росії (Allison, 2025); Thies Niemeier та Gerald Schneider досліджують проблематику санкцій і стримування у контексті новітнього випадку російської агресії (Niemeier & Schneider, 2024); Wyn Bowen та Matthew Moran аналізують поєднання економічних і безпекових факторів у політиці санкцій (Bowen & Moran, 2023); тоді як Thane Gustafson (Gustafson, 2025) звертається до ширшої картини провалу економічної відкритості Росії, наслідків війни та невизначеного майбутнього у зв'язку із санкційним тиском. Крім того, Francesca Batzella зосереджується на оцінці дієздатності Європейського Союзу у сфері енергетичних санкцій проти Росії (Batzella, 2024).

Концептуалізація молодосліджених аспектів проблеми санкційної політики в сфері політологічних досліджень. Попри те, що аналіз наукової літератури демонструє високий рівень зацікавленості як серед українських, так і серед закордонних дослідників проблематикою санкційної політики, її ефективності та впливу на міжнародні відносини, все ж існує певна методологічна лакуна у контексті комплексного дослідження цього явища як особливого інструмента протидії російській агресії з боку євроатлантичної спільноти. Концептуалізація молодосліджених аспектів санкційної політики та їх системне опрацювання дозволять більш чітко побачити масштабність і багаторівневий характер євроатлантичної допомоги Україні в умовах тривалої російської агресії, а також сприятимуть поглибленню розуміння ролі санкцій у сучасній міжнародній політиці.

Результати. Проведений аналіз літератури дає підстави стверджувати, що природа санкцій та політики санкцій є поліваріативною. Виходячи з цієї багатовимірності, необхідною є відповідна операціоналізація поняття, яка включає різні сутнісні ознаки та характеристики. Для цілей даного дослідження використовується визначення, запропоноване у свій час в українському науковому середовищі Юлією Седляр у її монографії. Спираючись на методологічний синтез аналізу зовнішньої політики, теорії міжнародних відносин і теорії міжнародних санкцій, автор визначає міжнародні санкції як дієвий механізм зовнішньополітичного впливу. Відповідно встановлюються параметри ефективності цього впливу, які включають: наявність сформованої нормативно-правової бази, що визначає принципи та регламентує специфіку впровадження санкцій щодо цільової держави; інституційне забезпечення реалізації санкційних заходів; політичний консенсус у державі-санкціонері щодо доцільності, засад і методів імплементації санкцій, що забезпечує їх оперативність; експортно-імпортну залежність цільової країни від держави-санкціонера, підкріплену попередніми позитивними відносинами; поміркованість політичних цілей санкцій, які спрямовані на коригування зовнішньої політики, але не на зміну політичного режиму; широку зовнішньополітичну підтримку санкцій великими державами; залучення держав геополітичного оточення цільової країни до реалізації санкцій; сформовану опозицію в державі-об'єкті, зорієнтовану на країни-санкціонери та готову до задоволення їхніх цілей за наявності демократичних механізмів передачі влади (Седляр, 2013).

Варто погодитися з українськими науковцями-правниками, які, ґрунтовно дослідивши правову природу міжнародних санкцій у контексті багаторічної російської агресії проти України, дійшли низки важливих висновків. По-перше, тематика санкцій має міждисциплінарний характер і потребує дослідження не лише в міжнародному праві, а й у фінансовому, кримінальному, екологічному та інших галузях права. По-друге, через відсутність єдиного визначення існує значна розмаїтість у підходах до класифікації видів санкцій, їхніх функцій та механізмів застосування, що зумовлює тривалу наукову та правозастосовчу дискусію. По-третє, санкції стали самостійним і динамічним інститутом міжнародного права, який ево-

люціював від складової міжнародно-правової відповідальності до ефективного інструмента колективного впливу для підтримання миру й безпеки. По-четверте, фінансові санкції відіграють особливо важливу роль, адже спрямовані на підірив економічної бази Російської Федерації та її ізоляцію від глобальних фінансових і економічних механізмів. По-п'яте, багатогранність і суперечливість природи санкцій зумовлює необхідність подальшого комплексного вивчення їх підстав, цілей та наслідків, а також оцінки ефективності цього інструмента в умовах глобалізації й збройних конфліктів (Камінська & Пожидаєва, 2022). В одному з досліджень українські науковці-політологи, аналізуючи звернення Президента Володимира Зеленського, наголосили на значенні його пропозиції створити новий механізм глобальної безпеки – «клуб відповідальних держав U-24 (United for Peace)». Йдеться про своєрідний світовий союз, який упродовж 24 годин має реагувати на будь-які воєнні конфлікти чи акти агресії, надаючи негайну допомогу державі-жертві, а також караючи агресора через санкційні та інші колективні заходи. Така концепція, покликана компенсувати параліч існуючих міжнародних інституцій і блокування їхньої діяльності правом вето, фактично є заявкою України на лідерство у формуванні нової дієвої системи міжнародної безпеки (Петренко et al., 2023). У межах цієї логіки дослідники слушно звернули увагу на те, що в умовах кризи глобальної системи однією з ключових задач є перегляд підходів до застосування санкцій, які повинні стати не лише інструментом покарання, а й ефективним запобіжником нових воєн. Водночас реалізація подібного підходу можлива лише за умови консолідації всіх суб'єктів євроатлантичної спільноти.

Щодо головних суб'єктів євроатлантичної спільноти в умовах протидії російській агресії, автор цього дослідження відносить до них США, Канаду, Велику Британію та Європейський Союз.

Так, наприклад, згідно з офіційними документами Конгресу США, правова основа санкційної політики проти Росії сформувалася поступово й охоплює низку ключових актів, серед яких: «Sergei Magnitsky Rule of Law Accountability Act» (2012), «Support for the Sovereignty, Integrity, Democracy, and Economic Stability of Ukraine Act» (2014), «Ukraine Freedom Support Act» (2014), «Countering Russian Influence in Europe and Eurasia Act» (2017), «Protecting Europe's Energy Security Act» (2019, PEESA), «Ending Importation of Russian Oil Act» (2022), «Suspending Normal Trade Relations with Russia and Belarus Act» (2022), «Russia and Belarus SDR Exchange Prohibition Act» (2022) (U.S. Congress, 2025b). Що стосується якісного виміру та цільової спрямованості санкцій, то, за даними експертів, від лютого 2022 року США запровадили понад 5 тисяч нових обмежувальних заходів проти Росії, довівши їх загальну кількість майже до 6 тисяч. Найбільше постраждали чотири ключові галузі – професійні, наукові й технічні послуги, виробництво комп'ютерної та електронної продукції, транспортного обладнання та машинобудування, що відповідало структурі довоєнної торгівлі США з Росією. Наслідки цих заходів виявилися масштабними: обсяг двосторонньої торгівлі скоротився майже у п'ятнадцять разів – з 36,03 млрд дол. у 2021 році до 2,48 млрд дол. у 2024 році, а закупівлі російських мінеральних палив та нафтопродуктів зменшилися з 18,1 млрд дол. до лише 9,5 тис. дол. У діловому середовищі також відбулися суттєві зміни: із приблизно 800 американських компаній, що працювали на російському ринку до повномасштабного вторгнення, близько 100 повністю вийшли з країни, кілька сотень – перебувають у процесі згортання діяльності, тоді як решта, переважно споживчо-орієнтовані корпорації (Philip Morris International, PepsiCo, Procter & Gamble, Mondelez), продовжують працювати. Водночас досвід 2022–2025 років засвідчив, що вихід західних компаній із сектора споживчого ринку не завжди завдає критичної шкоди російській економіці, оскільки їхні позиції швидко займають місцеві виробники, які так само сплачують податки й забезпечують аналогічні товари та послуги (Free Russia Foundation, 2025). Відповідно до офіційних даних Конгресу США, які оцінюють економічний вплив санкцій проти Російської Федерації, станом на початок 2025 року можна виокремити кілька ключових тенденцій. По-перше, попри очікування на початку війни, що нові санкції завдадуть нищівного удару по економіці РФ, вона виявилася більш стійкою, ніж прогнозувалося: рівень інфляції, безробіття та обсяг імпорту виявилися кращими за початкові прогнози. По-друге, відбулася трансформація у військову економіку: військові видатки Росії зросли з приблизно 3–4 % ВВП у 2019–2021 роках до прогнозованих 6,2 % ВВП у 2025 році, що дало короткостро-

ковий імпульс економічному зростанню. По-третє, РФ здійснила поворот до альтернативних економічних партнерів — серед країн, які не приєдналися до санкцій, залишаються Бразилія, Китай, Індія, Саудівська Аравія та Туреччина, що сприяло поглибленню торговельно-економічних зв'язків. Нарешті, важливим чинником залишаються енергетичні ресурси: хоча США та їхні союзники поступово посилювали обмеження на російські енергетичні доходи, з міркувань стабільності глобального ринку вони довгий час уникали повної заборони на експорт енергоносіїв. Водночас за час війни європейський імпорту російських енергоресурсів істотно скоротився, що позбавило Москву значної частини колишніх прибутків (U.S. Congress, 2025a).

Щодо Канади, то з 2014 року правову основу санкційної політики Канади проти Російської Федерації склали такі основні документи: «Special Economic Measures (Russia) Regulations» (2014), «Justice for Victims of Corrupt Foreign Officials Act (Magnitsky Act)» (2017), «Special Economic Measures (Belarus) Regulations» (2017, у зв'язку з союзом Мінська та Москви), численні поправки до «Special Economic Measures (Russia) Regulations» у 2022–2025 роках після повномасштабного вторгнення, а також додаткові секторальні та тематичні заходи, зокрема запровадження «Oil Price Cap» у координації з країнами G7 (2022) та заборона імпорту російських необроблених алмазів (2024) (Government of Canada, 2025c). Від часу окупації та анексії Криму у березні 2014 року уряд Канади разом із союзниками запровадив санкції на підставі Закону про спеціальні економічні заходи (SEMA), які передбачають замороження активів та заборону на будь-які операції з особами й організаціями, що підтримують порушення суверенітету України. Загалом у відповідь на повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року Канада надала понад 19,5 млрд доларів фінансової, військової, гуманітарної, безпекової, стабілізаційної та міграційної допомоги. З 2014 року, у координації з міжнародними партнерами, Канада наклала санкції більш ніж на 3 000 фізичних та юридичних осіб у Росії, Білорусі, Україні та Молдові, а також застосувала секторальні обмеження у фінансовій, торговельній, енергетичній і транспортній сферах. Вона бере участь у «коаліції цінової стелі» на нафту, забороні імпорту російських алмазів країнами G7 та ініціативах щодо використання доходів від заморожених російських активів на користь України. Окрім цього, Канада посилює співпрацю з партнерами задля протидії схемам обходу санкцій, про що, зокрема, свідчить спеціальний бюлетень FINTRAC від червня 2024 року, де описані механізми використання посередницьких юрисдикцій, непрозорих корпоративних структур та підставних осіб. Важливим напрямом стала також ізоляція російської логістики й транспортного сектору, насамперед авіаційних вантажних компаній, що обмежує їхній доступ до фінансових ринків і критичних компонентів, підвищує витрати та послаблює воєнну економіку Росії (Government of Canada, 2025b). Варто підкреслити, що саме Канада стала однією з перших держав, яка перейшла від класичного режиму санкцій до практики арешту й конфіскації російських активів. Так, 23 червня 2022 року уряд Канади офіційно реалізував зобов'язання країн «Групи семи» та ухвалив рішення про можливість вилучення й подальшу конфіскацію російських активів на своїй території, а отримані кошти — спрямовувати на відбудову України. Це рішення слід розглядати як окремий етап еволюції санкційної політики упродовж російсько-української війни, оскільки воно суттєво розширило традиційні рамки санкцій — від заборон і заморожування активів до прямого використання заморожених ресурсів країни-агресора в інтересах України (Government of Canada, 2025a).

Зараз проаналізуємо санкційну політику Великобританії щодо протидії російській агресії з початку 2014 року. Згідно з дослідженням House of Commons Library (UK Parliament, 2025a), санкції Великобританії проти Росії з 2014 року формувалися в межах різних правових режимів, які поступово розширювалися та деталізувалися: фінансові та торговельні санкції, запроваджені у 2014 році в координації з ЄС, США, Канадою та іншими партнерами й такі, що включали заморожування активів, заборони на поїздки, обмеження доступу до ринків капіталу, ембарго на зброю та технології для нафтогазової галузі, а також заборону інвестицій у Крим; санкції Магнітського, запроваджені з 2020 року проти перших 25 російських чиновників за причетність до катувань і смерті Сергія Магнітського, до яких пізніше були додані особи, пов'язані з переслідуванням ЛГБТ-спільноти в Чечні; глобальний антикорупційний санкційний режим, що почав діяти з квітня 2021 року, коли було внесено 12 російських

громадян за серйозну корупцію, викрити Магнітським; санкції за застосування хімічної зброї, введені з 2019 року проти керівництва ГРУ та співробітників, причетних до атаки в Солсбері, а також за отруєння Олексія Навального у 2020 році; кіберсанкції, спрямовані проти співробітників і підрозділів ГРУ за відповідні кібератаки. Таким чином, британська санкційна політика з 2014 року еволюціонувала від класичних фінансово-торговельних обмежень до багаторівневої системи санкційних режимів, що охоплюють права людини, боротьбу з корупцією, застосування хімічної зброї та кіберзагрози. Станом на 15 січня 2025 року під дію санкцій Великобританії у межах російського режиму потрапили 1 733 фізичні особи та 382 юридичні особи, причому понад 1 900 цих рішень було ухвалено після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році. Під санкції потрапили 29 російських банків, що становить понад 90% банківського сектору РФ, а також 131 олігарх та члени їхніх сімей із сукупним статком понад £147 млрд. Було заморожено російські активи у Великобританії на суму £22,7 млрд, тоді як понад £20 млрд двосторонньої торгівлі між Лондоном та Москвою виявилися повністю або частково заблокованими. При цьому уряд Великобританії підкреслює, що санкції є частиною «найбільш масштабного та суворого пакета обмежень, коли-небудь накладених на велику економіку», а також що їхня мета — позбавити Росію ключових джерел доходів та посилити тиск на її військову економіку (UK Parliament, 2025b).

Щодо ЄС, то відповідно до офіційних даних європейських інституцій, від березня 2014 року, після незаконної анексії Криму та Севастополя, Європейський Союз послідовно запроваджує санкційні режими проти Російської Федерації, закріплені у двох базових правових актах – «Регламент (ЄС) № 833/2014» (економічні санкції) та «Регламент (ЄС) № 269/2014» (індивідуальні санкції у зв'язку з підризом територіальної цілісності України). Ці документи стали правовою основою для подальшого нарощування обмежувальних заходів. З лютого 2022 року санкційна політика ЄС перейшла у фазу масованого та безпрецедентного тиску: до кінця 2025 року було ухвалено 19 пакетів санкцій, спрямованих на фінансову систему Росії, енергетичний сектор, оборонно-промисловий комплекс, транспорт, а також на заборону доступу до європейських технологій і ринків. За даними Європейської зовнішньої служби (EEAS), станом на початок 2025 року обмежувальні заходи ЄС поширюються на 1 783 фізичних осіб та 469 юридичних осіб, включно з ключовими представниками російського політичного керівництва, оборонних корпорацій і пропагандистських структур. Окрім секторальних обмежень (зокрема, нафтового ембарго, «цінової стелі» на російську нафту, заборони на імпорт алмазів), ЄС заблокував близько €260 млрд активів Центрального банку Росії, а в 2024 році ухвалив рішення спрямувати надприбутки від цих активів на підтримку оборони та відбудови України. Таким чином, логіка санкційної політики ЄС поєднує три ключові завдання: демонстрацію єдності Заходу, системну деградацію російського військово-економічного потенціалу та зниження довгострокових можливостей Росії вести агресивну війну проти України (EEAS, 2025; European Commission, 2025).

Після 24 лютого 2022 року, а також із формуванням формату «Рамштайн», підтримка України вийшла на новий рівень. До євроатлантичної спільноти в протидії російській агресії долучилися країни Азійсько-Тихоокеанського регіону, зокрема Австралія, Нова Зеландія, Японія та Південна Корея. Хоча їхні санкційні режими різняться за масштабами, факт участі демонструє глобалізацію режиму обмежень.

– Австралія запровадила санкції проти російського "тіньового флоту", обмежила доступ до страхування перевезень нафти та підтримала механізм цінової стелі (Minister for Foreign Affairs, 2025).

– Нова Зеландія ухвалила спеціальний Russia Sanctions Act 2022, який дозволив автономно накладати санкції на понад тисячу осіб і компаній (New Zealand Ministry of Foreign Affairs and Trade, 2022).

– Японія регулярно розширює санкційні списки, зокрема — проти компаній, які допомагають Росії обходити обмеження (Baker McKenzie, 2025).

– Південна Корея вже на початку березня 2022 року оголосила про експортні обмеження та відключення російських банків від міжнародних систем (UNCTAD Investment Policy Hub, 2022).

Окремим прикладом спільних дій стало рішення G7 та Австралії про запровадження цінової стелі на російську нафту в грудні 2022 року (Auswärtiges Amt, 2022).

Новим етапом трансформації санкційної політики міжнародної спільноти стало інституційне включення України до глобального режиму обмежувальних заходів проти Російської Федерації. З 24 лютого 2022 року Україна не лише стала об'єктом підтримки з боку союзників, а й самостійно сформувала комплексну національну санкційну політику. Основною формою реалізації стало впровадження президентських указів, що вводять у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України. Починаючи з 24 лютого 2022 року, в Україні прийнято близько 80 указів Президента, якими вводяться в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України щодо застосування санкцій. Станом на вересень 2025 року Україна застосувала санкції до 12 193 фізичних та 8 761 юридичної особи, зокрема — у сфері фінансів, промисловості, енергетики та транспорту. Важливою інституційною інновацією стало створення Державного реєстру санкцій, який функціонує з січня 2024 року як публічна платформа для відстеження і правового оформлення обмежувальних заходів (Міністерство закордонних справ України, 2025).

З метою підвищення ефективності національного санкційного механізму та його інтеграції в євроатлантичний контекст було створено Міжнародну робочу групу щодо санкцій проти Росії під співголовуванням керівника Офісу Президента України Андрія Єрмака та колишнього посла США Майкла Макфола. Група здійснює аналітичну оцінку шляхів обходу санкцій, формує пропозиції щодо уніфікації підходів, зокрема — створення єдиних списків правопорушників і контрольних переліків компаній із високим ризиком. Представлені нею документи стали основою для подальшої координації із США, ЄС, Великою Британією, Канадою, Швейцарією, Японією та іншими партнерами. У звітах групи підкреслюється значний вплив санкцій на російську економіку, однак також зазначається необхідність усунення наслідків прогалин, які дозволяють обхід обмежень (Офіційне інтернет-представництво Президента України, 2022). Крім того, ще одним проявом інституціалізації санкційної політики всередині України після подій лютого 2022 року стала високоефективна та активна діяльність такого органу, як Агентство з розшуку та менеджменту активів (АРМА). Відповідно до звіту агентства, у 2024 році АРМА продемонструвало рекордні показники у сфері управління арештованими активами, що свідчить про зростання інституційної спроможності України у сфері реалізації санкційної політики. Загальна сума коштів, згенерованих агентством через управління активами, склала 12,3 млрд грн, з яких майже 8 млрд грн були інвестовані у військові облігації на підтримку сектору безпеки й оборони. Додатково, 326,3 млн грн надійшли до державного бюджету від продажу арештованих активів. АРМА провело понад 80 тендерів на управління активами та активізувало міжвідомчу координацію з правоохоронними і фінансовими структурами (АРМА, 2025). Ці результати демонструють якісний стрибок у спроможності держави перетворювати арештовані ресурси на фінансову підтримку оборони та стабільності економіки.

Одним із ключових проявів трансформації санкційної політики стало рішення провідних суб'єктів євроатлантичної спільноти — таких як Сполучені Штати Америки, Європейський Союз, Канада та Велика Британія — перейти від стратегії «заморожування» до механізмів використання російських активів на користь України. Такий підхід демонструє новий рівень системності санкційного тиску та підтверджує політичну консолідацію партнерів у довгостроковій підтримці українського суверенітету. Так, на рівні Європейського Союзу у 2024–2025 роках було розроблено низку механізмів, які дозволяють спрямовувати надприбутки від заморожених російських активів на потреби України. Зокрема, було затверджено рішення про використання так званих «windfall profits» для фінансування військової допомоги та відновлення через відповідні інструменти ЄС. У межах окремого кредитного механізму Європейський парламент схвалив надання Україні позики до 35 мільярдів євро, яка має бути погашена за рахунок прибутків від активів Російської Федерації, що залишаються заблокованими в європейських банках. У січні 2025 року Європейська комісія перерахувала перший транш у розмірі трьох мільярдів євро (European Parliament, 2024).

У Сполучених Штатах Америки триває процес легалізації механізму регулярного вилучення та переказу заморожених державних активів РФ. Відповідно до ініціативи REPO

Implementation Act, розробленої у 2025 році, планується створення правової бази для передачі таких активів Україні з періодичністю кожні 90 днів (U.S. Senator Chuck Grassley, 2025). Уряд Канади також підтримує аналогічні рішення та виступає за координацію в межах «Групи семи» щодо уніфікованого підходу до використання російських державних коштів. Таким чином, санкційна політика трансформується в напрямі активного залучення російських фінансових ресурсів до системної підтримки України, виходячи за межі обмежувального інструментарію і набуваючи чітких функцій фінансової компенсації та репарацій.

Однією з головних проблем сучасної санкційної політики є відсутність чіткої стратегічної мети та єдиної шкали ефективності, що значно ускладнює не лише оцінку результатів, а й підтримку політичної волі всередині коаліції країн-санкціонерів. Додатковим викликом є низька скоординованість між державами, яка спричиняє фрагментацію підходів, неповну гармонізацію обмежень і наявність численних винятків. Правозастосування санкцій ускладнюється дефіцитом ресурсів, слабкістю контролю за дотриманням і складністю транскордонного моніторингу. Значну увагу дослідники звертають і на побічні ефекти: гуманітарні ризики, зростання тіньової економіки та відсутність механізмів адресної компенсації для вразливих груп. У довгостроковій перспективі це формує ефект «санкційної втоми», що послаблює готовність до подальших обмежень з боку окремих держав (Chatham House, 2024).

З іншого боку, на емпіричному рівні дослідження доводять, що санкції нерідко викликають ефект диверсифікації торгівлі, коли підсанкційна держава перенаправляє свої потоки до нейтральних або не союзних країн, що мінімізує економічний вплив обмежень. У межах Європейського Союзу простежується нерівномірність впровадження санкцій — країни з вищим рівнем економічної інтеграції з РФ демонструють відносно слабший ефект обмежувальних заходів. Крім того, обхід санкцій через треті країни залишається масовим явищем унаслідок недостатньої уніфікації експортного контролю та нагляду за транзитом. У ряді критично важливих галузей російська економіка, попри обмеження, зберігає доступ до необхідних технологій та комплектуючих, що ставить під сумнів глибину впливу на її виробничий потенціал (CEPR, 2025).

Окремою проблемою санкційної політики залишається так званий «тіньовий флот» (shadow fleet) — мережа суден, яка використовується Росією для обходу міжнародних обмежень на експорт нафти та нафтопродуктів. Цей флот здійснює передачу вантажів між суднами у відкритому морі, вимикає системи автоматичної ідентифікації (AIS), змінює прапори, власників і порти реєстрації з метою уникнення контролю. За оцінками аналітичної платформи Market Intelligence, до таких схем залучено близько 3154 суден, що становить приблизно 48 % світового тоннажу танкерного флоту (S&P Global Market Intelligence, 2025).

Широка варіативність ефектів санкцій і неоднорідність їхнього впливу на різні країни та сектори стали причиною того, що в науковому середовищі активізувалися спроби виробити нові аналітичні підходи до вивчення санкцій як інструменту міжнародної політики. Зокрема, Франческо Джумеллі запропонував комплексну шестифазну модель оцінки санкційної ефективності, яка враховує не лише зміну поведінки цілі, але й інституційну взаємодію, роль приватного сектора, ефекти стримування, репутаційний тиск і можливість альтернативних сценаріїв (контрфактичний аналіз). У межах цієї методології санкції розглядаються не як ізолюваний захід, а як елемент ширшої зовнішньополітичної стратегії, що вимагає гнучкого, багаторівневого аналізу та чіткого розрізнення понять ефекту, ефективності, успіху й корисності. Такий підхід дозволяє уникнути спрощених суджень щодо доцільності або провалу санкцій і формує підґрунтя для більш системного проектування санкційних режимів у майбутньому (Giumelli, 2024).

У дослідженні аналітиків Гарвардської школи Кеннеді «On the Design of Effective Sanctions: The Case of Bans on Exports to Russia» запропоновано нову модель оцінки ефективності санкцій на основі порівняння витрат для країни-санкціонера та цілі санкцій. Автори стверджують, що лише завдяки вдосконаленню таргетування обмежень (на рівні кодів товарів за HS-класифікацією), а також через координацію дій серед союзників, можна збільшити економічні втрати Росії в 60 разів у порівнянні з витратами для самих країн-ініціаторів. У разі повної координації втрати РФ можуть бути в 100 разів більшими, ніж витрати країн, які застосовують

санкції. Це дослідження демонструє потенціал технократичного, математично оптимізованого підходу до санкційної політики, де за допомогою точного аналізу експорту визначаються ключові групи товарів, здатні завдати максимального економічного ефекту з мінімальними витратами (Harvard Kennedy School, 2025).

У статті «On the Determinants of Sanctions Effectiveness: An Empirical Analysis by Using Duration Models», своєю чергою, автори пропонують емпіричну оцінку санкційної політики з використанням моделей тривалості впливу (duration models). Їхній підхід дозволяє одночасно аналізувати два можливих сценарії завершення санкцій: або досягнення поступок з боку цільової держави (target compliance), або відмова ініціатора санкцій (sender capitulation). Ключовими інноваціями дослідження є врахування типу санкцій (унілатеральні/багатосторонні), їхніх цілей, а також політичного контексту. Дослідження підтверджує, що багатосторонні санкції з чітко сформульованими цілями мають значно вищий шанс досягти результату. Автори також вказують, що ефективність санкцій значною мірою залежить від ступеня економічної інтеграції між учасниками та їхньої здатності підтримувати коаліційну єдність (Caetano et al., 2023).

Обговорення. Попри широке охоплення санкційних режимів та їхню масштабність, російська агресія не була зупинена. Це змушує поставити під сумнів не саму доцільність санкцій, а радше рівень їхньої стратегічної інтеграції, скоординованості й методологічної зрілості. Санкції стали важливим, але не автономним елементом політики стримування. Вони не можуть замінити ані дипломатичних, ані військових, ані економічних заходів, але мають доповнювати їх у рамках цілісної стратегії. За 12 років, починаючи з 2014 року, можна прослідкувати три хвилі санкційної політики: Перша хвиля (2014–2021), друга хвиля (2022–2023) та третя хвиля (2024 – по теперішній час), кожна з яких мала свої пріоритети, ризики та обмеження.

З точки зору SWOT-аналізу, до сильних сторін (Strengths) сучасної санкційної політики можна віднести високий рівень мобілізації ключових західних акторів, швидкість запровадження рішень після 24 лютого 2022 року, а також зростаючу здатність до таргетованих обмежень, які мають чітке секторне спрямування. Серед слабкостей (Weaknesses) – недостатня скоординованість у правозастосуванні, асиметрія втрат між країнами санкціонерами, обмеженість впливу на автократичну політичну систему РФ, де витрати перекладаються на населення. Можливості (Opportunities) включають потенціал до подальшої конфіскації активів РФ, розвиток механізмів вторинних санкцій, зміцнення контролю над критичними логістичними і фінансовими каналами. Загрози (Threats) – зростаюче використання обхідних механізмів, консолідація «санкційно-нейтрального» блоку країн, а також ризик внутрішнього політичного розбалансування серед західних союзників.

Невід’ємною частиною проблеми є те, що санкції часто мають опосередкований ефект, який проявляється не миттєво, а з часовим лагом. Економічна інерція, адаптаційна здатність РФ та існування альтернативних зовнішньоекономічних партнерів знижують короткотермінову результативність обмежень. Водночас, саме довготривалі обмеження призводять до деградації інституцій, технологічного застою та виснаження резервів. Це підтверджує тезу, що ефективність санкцій найкраще вимірюється не за критерієм миттєвого припинення агресії, а через оцінку системної дезінтеграції потенціалу ведення затяжної війни.

Окрему увагу слід приділити інституційному аспекту. В умовах, коли санкційна політика виходить за межі реакції на конкретну подію і стає довгостроковим інструментом, зростає значення інституалізації механізмів координації, оцінки ефективності та оновлення санкцій. Ініціативи на кшталт групи Єрмака-Макфола, REPO-ініціативи G7, або створення Державного реєстру санкцій в Україні є прикладами такого інституціонального оформлення. Вони демонструють поступ до більш стійкої та керованої санкційної архітектури.

У цьому контексті постає питання про зміну самої логіки санкцій: від каральної до компенсаційно-репараційної. Початок процесу використання заморожених російських активів на користь України свідчить про радикальну еволюцію функціонального призначення санкцій. Тепер це не лише інструмент стримування, а й канал репараційної справедливості. Такий підхід зміщує санкції з площини зовнішньополітичного тиску у сферу трансформаційного впливу — з акцентом на відновлення справедливості, компенсацію жертвам та стратегічну перебудову післявоєнного порядку.

Зрештою, однією з ключових тенденцій санкційної політики у 2024–2025 роках є зростання ролі технологічного, фінансового та кіберконтролю. Це формує запит на інноваційні, алгоритмічно керовані механізми санкцій, які ґрунтуються на аналізі великих даних, прогнозуванні ланцюгів поставок, динамічному моніторингу активів та автоматизованих моделях оцінки ризиків. Санкції перетворюються на високотехнологічний інструмент з елементами цифрового нагляду, де точність, швидкість і системність стають головними факторами ефективності.

Одним із серйозних геополітичних викликів для глобальної демократичної системи наприкінці 2025 року стало публічне звинувачення, виголошене колишнім президентом США Дональдом Трампом з трибуни Генеральної Асамблеї ООН, на адресу Індії та Китаю. У своїй промові він заявив, що «Китай та Індія є головними спонсорами війни, оскільки продовжують купувати російську нафту», тим самим фінансуючи агресію проти України. Він також розкритикував навіть деякі країни НАТО за недостатній рівень обмежень у сфері енергетики та закликав «негайно припинити всі закупівлі енергоносіїв із Росії» (The White House, 2025).

У відповідь експерти Council on Foreign Relations оцінили ці висловлювання як потенційно дестабілізаційні для євроатлантичної єдності, вказавши, що такий тон риторики від лідера Сполучених Штатів може поглибити глобальні розбіжності у підходах до санкційної політики, особливо якщо йдеться про важливих торгових партнерів США в Азії. Аналітики Ради підкреслили, що подібні заяви створюють дилему: з одного боку — необхідність зміцнення санкційного тиску, з іншого — ризик розриву стратегічних альянсів та порушення геоекономічної рівноваги (Council on Foreign Relations, 2025).

Висновки. У межах проведеного дослідження було доведено, що санкційна політика євроатлантичної спільноти у відповідь на російську агресію проти України пройшла значну трансформацію — від фрагментованих обмежень до комплексної системи економічного та правового тиску. Санкції стали не лише інструментом покарання, а й механізмом довготривалої стратегії стримування, спрямованої на підірив економічного потенціалу агресора.

Особливої уваги заслуговує розширення географії учасників санкційної коаліції — долучення країн Азійсько-Тихоокеанського регіону, зростання координації між США, ЄС, Великою Британією та Канадою, а також створення інституційних механізмів на рівні України, таких як Реєстр санкцій РНБО, група Єрмака-Макфола й ефективна діяльність АРМА.

Разом з тим, дослідження виявило низку викликів: фрагментація політики між окремими країнами, наявність схем обходу санкцій, нерівномірність правозастосування та збереження тіньових економічних потоків, що підживлюють війну. Ці недоліки знижують швидкість і ефективність санкційного тиску, вимагаючи від союзників посилення системного підходу.

Найбільш інноваційним і перспективним досягненням стало започаткування механізму арешту та використання російських активів. Цей підхід створює нову форму економічної відповідальності держави-агресора, що має потенціал трансформувати саму концепцію санкцій — від стримування до репараційного інструменту.

Результати, отримані в ході дослідження, дозволяють розглядати санкційну політику як один із найпотужніших інструментів євроатлантичної спільноти у протидії російській агресії. Водночас вона виступає каталізатором як консолідації, так і стратегічних розбіжностей серед глобальних акторів. Одним із ключових напрямів подальших досліджень має стати глибоке теоретико-методологічне вивчення механізмів конфіскації активів, їх правового регулювання та ефективного використання на користь України — як у національному, так і в міжнародному правовому полі.

Література

- Бегма В., Шемаєв В., Радов Д., Онофрійчук А., Онофрійчук В., Толоч П. Вплив міжнародних санкцій на виробничі та експортні можливості військово-промислового комплексу Російської Федерації. *Social Development and Security*. 2022. Т. 12, № 6. С. 79–90. DOI: <https://doi.org/10.33445/sds.2022.12.6.7>.
- Бузаров А. Формати взаємодії України та євроатлантичної спільноти в контексті повномасштабного вторгнення РФ. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2024. № 15. С. 42–60. DOI: <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2024.15.42-60>.
- Бузаров А. Форпост демократії: євроатлантичний вибір України та збереження геополітичного демократичного іміджу у воєнний час. *Національні інтереси України*. 2025. Т. 9, № 14. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-9\(14\)-1079-1102](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-9(14)-1079-1102).

- Бузаров А. І. Високотехнологічна армія, оборонні технології, досвід стійкості: синергія взаємодії України та євроатлантичної спільноти в умовах війни. Український політико-правовий дискурс. 2025. № 14. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17089911>.
- Горбатюк В., Гаврилюк І., Семененко О., Башинський В., Царинник В. "Рамштайн" – інструмент єдиної санкційної стратегії протидії агресії росії в умовах зростання загроз національній безпеці України. Міжнародний науковий журнал «Military Science». 2024. Т. 2, № 4. С. 19–35. DOI: <https://doi.org/10.62524/msj.2024.2.4.2>.
- Камінська Н., Пожидаєва М. Правова природа санкцій та їх ефективність у протидії російському вторгненню. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2022. № 2. С. 59–75.
- Матвійчук Н. Міжнародні санкції як інструмент зовнішньої політики. Серія: Історія. Політологія. 2022. № 33–34. С. 71–79. DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-2830-2022-12-33-34-71-79>.
- Міжнародний фонд «Відродження». Санкційна політика проти Росії 2014–2022 рр.: прогалини і схеми обходу. 2022. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2022/07/trap-aggressor_sanctions.pdf.
- Міністерство закордонних справ України. Санкції проти РФ. 2025. URL: <https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/sankciyi-proti-rf>.
- Національний інститут стратегічних досліджень. Міжнародні санкції як інструмент стримування російської агресії проти України. 2023, 17 листопада. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/mizhnarodni-sanktsiyi-yak-instrument-strymuвання-rosiyskoyi>.
- Офіційне інтернет-представництво Президента України. Санкційна група Єрмака-Макфولا направила новий документ щодо підвищення ефективності санкцій проти Росії. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/sankcijna-grupa-ermaka-makfola-napracyuvala-novij-dokument-79393>.
- Пастовенський А. Політика санкцій Європейського Союзу щодо Російської Федерації: інструмент захисту міжнародного правопорядку. Politicus. 2025. URL: http://politicus.od.ua/1_2025/33.pdf.
- Петренко І., Saltovskiy O. I., Fedorchenko V. M., Korshuk R. M. Політична суб'єктність та десоверенізація: уроки гібридної агресії Росії проти України. Scientific Journal «Regional Studies». 2023. № 32. С. 134–139. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.32.21>.
- Седляр Ю. Міжнародні санкції у світовій політиці: теорія і практика. 2013. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0012100.
- Українська призма. Санкції США проти РФ: поточний огляд та перспективи. 2023. URL: https://prismua.org/us_sanctions/.
- Український інститут майбутнього. Санкції проти Росії: ризики швидкого скасування. 2025. URL: <https://uifuture.org/publications/sankcziyi-proti-rosiyi/>.
- Центр міжнародної безпеки, С. for I. Вплив міжнародних санкцій на політику та економіку РФ у 2024–2025 рр. Аналітичний портал. 2024. URL: <https://analytics.intsecurity.org/russia-sanctions-impact/>.
- Янін О. Міжнародні санкції, запроваджені через анексію Криму як інструмент впливу на Росію. Геополітика України: історія і сучасність. 2025. № 1(34). С. 33–44. DOI: [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2025.1\(34\).33-44](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2025.1(34).33-44).
- ADASTRA. Переваги і недоліки санкцій: приклад російсько-української війни. 2025. URL: <https://adastra.org.ua/blog/perevagi-i-nedoliki-sankcij-priklad-rosijsko-ukrayinskoyi-vijni>.
- Allison R. Averting acute escalation in Russia's war against Ukraine. International Affairs. 2025. Vol. 101, No. 5. P. 1769–1791. DOI: <https://doi.org/10.1093/ia/iaaf137>.
- АРМА. На колегії АРМА підбили підсумки роботи за 2024 рік та затвердили плани цифровізації на 2025 рік. 2025. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/na-kolegii-arma-pidbili-pidsumki-roboti-za-2024-rik-ta-zatverdili-plani-tsifrovizatsii-na-2025-rik>.
- Auswärtiges Amt. (2022). Statement of the G7 and Australia on a price cap for seaborne Russian-origin crude oil. German Federal Foreign Office. <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/g7-australia-price-cap-seaborne-russian-origin-crude-oil-2567026>
- Baker McKenzie. (2025). Japanese imposed sanctions archives. <https://sanctionsnews.bakermckenzie.com/category/sanctions-regimes/other-sanctions/japanese-imposed-sanctions/>
- Batzella, F. (2024). Slowly but surely? Assessing EU actorness in energy sanctions against Russia. Energy Policy, 192, 114233. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2024.114233>
- Bowen, W., & Moran, M. (2023). Sanctions, deterrence and the recent case of Russia. In The Routledge handbook of the political economy of sanctions. Routledge.
- Caetano, J., Galego, A., & Caleiro, A. (2023). On the determinants of sanctions effectiveness: An empirical analysis by using duration models. Economies, 11(5), 136. <https://doi.org/10.3390/economies11050136>
- CEPR. (2025). On the effectiveness of the sanctions on Russia: New data and new evidence. <https://cepr.org/voxeu/columns/effectiveness-sanctions-russia-new-data-and-new-evidence>

- Chatham House. (2023). Understanding and improving sanctions today. <https://www.chathamhouse.org/2025/07/understanding-and-improving-sanctions-today>
- Council on Foreign Relations. (2025). Trump addresses the UN General Assembly. <https://www.cfr.org/blog/trump-addresses-un-general-assembly>
- DiXi Group. (2025). Енергетичні санкції проти Росії: моніторинг ефективності (І квартал 2025 року). <https://dixigroup.org/analytic/energetychni-sankcziyi-proty-rosiyi-monitoryng-efektyvnosti-i-kvartal-2025-roku/>
- European External Action Service (EEAS). (2025). EU sanctions against Russia. https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-sanctions-against-russia_en
- European Commission. (2025). Sanctions adopted following Russia's military aggression against Ukraine. https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_en
- European Parliament. (2024). Parliament approves up to €35 billion loan to Ukraine backed by Russian assets. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20241017IPR24736/parliament-approves-up-to-EU35-billion-loan-to-ukraine-backed-by-russian-assets>
- Free Russia Foundation. (2025). The evolution of the US–Russia sanctions regime. <https://thinktank.4freerussia.org/sanctions/the-evolution-of-the-us-russia-sanctions-regime/>
- Giumelli, F. (2024). A comprehensive approach to sanctions effectiveness: Lessons learned from sanctions on Russia. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 30(2), 211–228. <https://doi.org/10.1007/s10610-024-09585-x>
- Government of Canada. (2025a). Canada Gazette, Part 2, Volume 159, Number 5: Order respecting the seizure of property situated in Canada (Aircraft RA-82078). Government of Canada, Public Works and Government Services Canada, Integrated Services Branch, Canada Gazette. https://gazette.gc.ca/rp-pr/p2/2025/2025-02-26/html/sor-dors29-eng.html?utm_source=chatgpt.com
- Government of Canada. (2025b). Canada Gazette, Part 2, Volume 159, Number 5: Regulations amending the Special Economic Measures (Russia) Regulations. Government of Canada, Public Works and Government Services Canada, Integrated Services Branch, Canada Gazette. https://gazette.gc.ca/rp-pr/p2/2025/2025-02-26/html/sor-dors28-eng.html?utm_source=chatgpt.com
- Government of Canada. (2025c). Canadian sanctions related to Russia. Global Affairs Canada (GAC). https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/sanctions/russia-russie.aspx?lang=eng
- Gustafson, T. (2025). The hurricane of Western sanctions. In *Perfect storm: Russia's failed economic opening, the hurricane of war and sanctions, and the uncertain future* (p. 0). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780197795682.003.0006>
- Haass, R., Council on Foreign Relations, & Council on Foreign Relations (Eds.). (1998). *Economic sanctions and American diplomacy*. Council on Foreign Relations.
- Harvard Kennedy School. (2025). On the design of effective sanctions: The case of bans on exports to Russia. <https://www.hks.harvard.edu/centers/mrcbg/programs/growthpolicy/design-effective-sanctions-case-bans-exports-russia>
- Minister for Foreign Affairs. (2025). Australia takes further action to constrain Russian oil revenue. <https://www.foreignminister.gov.au/minister/penny-wong/media-release/australia-takes-further-action-constrain-russian-oil-revenue>
- Mitrany, D. (1926). The problem of international sanctions. *American Journal of International Law*, 20(3), 643–644. <https://doi.org/10.2307/2189070>
- Morgenthau, H. J. (1993). *Politics among nations: The struggle for power and peace* (K. W. Thompson, Ed.; Brief ed.). McGraw-Hill.
- Niemeier, T., & Schneider, G. (2024). Counterfactual coercion: Could harsher sanctions against Russia have prevented the worst? *Research & Politics*, 11(3), 20531680241272668. <https://doi.org/10.1177/20531680241272668>
- Nye, J. (1990). Soft power. *Foreign Policy*, 80, 153–171. <https://doi.org/10.2307/1148580>
- Rosenau, J. (1966). Pre-theories and theories of foreign policy. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3515923>
- S&P Global Market Intelligence. (2025). Maritime shadow fleet – formation, operation and continuing risk for sanctions compliance teams in 2025. <https://www.spglobal.com/market-intelligence/en/news-insights/research/maritime-shadow-fleet-formation-operation-and-continuing-risk-for-sanctions-compliance-teams-2025>
- The White House. (2025). At UN, President Trump champions sovereignty, rejects globalism. <https://www.whitehouse.gov/articles/2025/09/at-un-president-trump-champions-sovereignty-rejects-globalism/>
- Trade, N. Z. Ministry of Foreign Affairs and Trade. (2022). Overview of sanctions against Russia. New Zealand Ministry of Foreign Affairs and Trade. <https://www.mfat.govt.nz/en/countries-and-regions/europe/ukraine/russian-invasion-of-ukraine/sanctions/overview-of-sanctions-against-russia>

- UK Parliament. (2025a). Russian sanctions prior to the invasion of Ukraine. <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9797/>
- UK Parliament. (2025b). Sanctions against Russia (February 2022 to January 2025). <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9481/>
- UNCTAD Investment Policy Hub. (2022). Korea, Republic of – adopted a series of sanctions against the Russian Federation. UNCTAD Investment Policy Hub. <https://investmentpolicy.unctad.org/investment-policy-monitor/measures/3851/korea-republic-of-adopted-a-series-of-sanctions-against-the-russian-federation>
- U.S. Congress. (2025a). The economic impact of Russia sanctions [Legislation]. <https://www.congress.gov/crs-product/IF12092>
- U.S. Congress. (2025b). U.S. sanctions on Russia: Legal authorities and related actions [Legislation]. <https://www.congress.gov/crs-product/R48052>
- U.S. Senator Chuck Grassley. (2025). Grassley, colleagues introduce bipartisan REPO Implementation Act to repurpose Russian assets and support Ukraine. <https://www.grassley.senate.gov/news/news-releases/grassley-colleagues-introduce-bipartisan-repo-implementation-act-to-repurpose-russian-assets-and-support-ukraine>

References

- Begma, V., Shemaiev, V., Radov, D., Onofriichuk, A., Onofriichuk, V., & Tolok, P. (2022). Vplyv mizhnarodnykh sanktsii na vyrobnychi ta eksportni mozhlyvosti viiskovo-promyslovoho kompleksu Rosiiskoi Federatsii. *Social Development and Security*, 12(6), 79–90. <https://doi.org/10.33445/sds.2022.12.6.7> [in Ukrainian]
- Buzarov, A. (2024). Formaty vzaiemodii Ukrainy ta yevroatlantychnoi spilnoty v konteksti povnomasshtabnoho vtorhnennia RF. *Mediaforum: Analityka, prohnozy, informatsiinyi menedzhment*, 15, 42–60. <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2024.15.42-60> [in Ukrainian]
- Buzarov, A. (2025). Forpost demokratii: yevroatlantychnyi vybir Ukrainy ta zberezhenia heopolitychnoho demokratychnoho imidzhu u voiennyi chas. *Natsionalni interesy Ukrainy*, 9(14). [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-9\(14\)-1079-1102](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-9(14)-1079-1102) [in Ukrainian]
- Buzarov, A. I. (2025). Vysokotekhnolohichna armii, oboronni tekhnolohii, dosvid stiikosti: synerhiia vzaiemodii Ukrainy ta yevroatlantychnoi spilnoty v umovakh viiny. *Ukrainskyi polityko-pravovyi dyskurs*, 14. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1708991> [in Ukrainian]
- Horbatyuk, V., Havryliuk, I., Semenenko, O., Bashynskyi, V., & Tsarynnyk, V. (2024). "Ramshtein" – instrument yedynoi sanktsiinoi stratehii proty dii ahresii Rosii v umovakh zrostannia zahroz natsionalnii bezpetsi Ukrainy. *Mizhnarodnyi naukovi zhurnal "Military Science"*, 2(4), 19–35. <https://doi.org/10.62524/msj.2024.2.4.2> [in Ukrainian]
- Kaminska, N., & Pozhydaieva, M. (2022). Pravova pryroda sanktsii ta yikh efektyvnist u proty dii rosiiskomu vtorhnenniu. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2, 59–75. [in Ukrainian]
- Matviichuk, N. (2022). Mizhnarodni sanktsii yak instrument zovnishnoi polityky. *Seriia: Istoriiia. Politolohiia*, 33–34, 71–79. <https://doi.org/10.34079/2226-2830-2022-12-33-34-71-79> [in Ukrainian]
- Mizhnarodnyi fond "Vidrodzhennia". (2022). Sanktsiina polityka proty Rosii 2014–2022 rr.: prohalyny i skhemy obkhotu. https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2022/07/trap-aggressor_sanctions.pdf [in Ukrainian]
- Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy. (2025). Sanktsii proty RF. <https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/sankciyi-proti-rf> [in Ukrainian]
- Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzen. (2023, November 17). Mizhnarodni sanktsii yak instrument strymuvannia rosiiskoi ahresii proty Ukrainy. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzen*. <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/mizhnarodni-sanktsiyyi-yak-instrument-strymuvannya-rosiyskoyi> [in Ukrainian]
- Ofitsiine internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy. (2022). Sanktsiina hrupa Yermaka-Makfola napratsiuvala novyi dokument shchodo pidvyshchennia efektyvnosti sanktsii proty Rosii. <https://www.president.gov.ua/news/sankcijna-grupa-yermaka-makfola-napracuyovala-novij-dokument-79393> [in Ukrainian]
- Pastovenskyi, A. (2025). Polityka sanktsii Yevropeiskoho Soiuzu shchodo Rosiiskoi Federatsii: instrument zakhystu mizhnarodnoho pravoporiadku. *Politicus*. http://politicus.od.ua/1_2025/33.pdf [in Ukrainian]
- Petrenko, I., Saltovskiy, O. I., Fedorchenko, V. M., & Korshuk, R. M. (2023). Politychna subiektnist ta desuverynizatsiia: uroky hibrydnoi ahresii Rosii proty Ukrainy. *Scientific Journal "Regional Studies"*, 32, 134–139. <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.32.21> [in Ukrainian]
- Sedliar, Yu. (2013). Mizhnarodni sanktsii u svitovii politytsi: teoriia i praktyka. https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0012100 [in Ukrainian]
- Ukrainska pryzma. (2023). Sanktsii SSHA proty RF: potochnyi ohliad ta perspektyvy. https://prismua.org/us_sanctions/ [in Ukrainian]

- Ukrainskyi instytut maibutnoho. (2025). Sanktsii proty Rosii: ryzyky shvydkoho skasuvannia. <https://uifuture.org/publications/sankcziyi-prot-y-rosi-yi/> [in Ukrainian]
- Tsentr mizhnarodnoi bezpeky. (2024). Vplyv mizhnarodnykh sanktsii na polityku ta ekonomiku RF u 2024–2025 rr. Analitychnyi portal. <https://analytics.intsecurity.org/russia-sanctions-impact/> [in Ukrainian]
- Yanin, O. (2025). Mizhnarodni sanktsii, zaprovadzeni cherez aneksiiu Krymu yak instrument vplyvu na Rosiiu. *Heopolityka Ukrainy: istoriia i suchasnist*, 1(34), 33–44. [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2025.1\(34\).33-44](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2025.1(34).33-44) [in Ukrainian]
- ADASTRA. (2025). Perevahy i nedoliky sanktsii: pryklad rosiisko-ukrainskoi viiny. <https://adastra.org.ua/blog/perevagi-i-nedoliki-sankcij-priklad-rosijsko-ukrayinskoyi-vijni> [in Ukrainian]
- Allison, R. (2025). Averting acute escalation in Russia's war against Ukraine. *International Affairs*, 101(5), 1769–1791. <https://doi.org/10.1093/ia/iiaf137>
- APMA. (2025). Na kolehii ARMA pidbyly pidsumky roboty za 2024 rik ta zatverdily plany tsyfrovizatsii na 2025 rik. <https://arma.gov.ua/news/typical/na-kolegii-arma-pidbili-pidsumki-roboti-za-2024-rik-ta-zatverdili-plani-tsifrovizatsii-na-2025-rik> [in Ukrainian]
- Auswärtiges Amt. (2022). Statement of the G7 and Australia on a price cap for seaborne Russian-origin crude oil. German Federal Foreign Office. <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/g7-australia-price-cap-seaborne-russian-origin-crude-oil-2567026>
- Baker McKenzie. (2025). Japanese Imposed Sanctions Archives. <https://sanctionsnews.bakermckenzie.com/category/sanctions-regimes/other-sanctions/japanese-imposed-sanctions/>
- Batzella, F. (2024). Slowly but surely? Assessing EU actorness in energy sanctions against Russia. *Energy Policy*, 192, 114233. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2024.114233>
- Bowen, W., & Moran, M. (2023). Sanctions, Deterrence and the Recent Case of Russia. In *The Routledge Handbook of the Political Economy of Sanctions*. Routledge.
- Caetano, J., Galego, A., & Caleiro, A. (2023). On the Determinants of Sanctions Effectiveness: An Empirical Analysis by Using Duration Models. *Economies*, 11(5), 136. <https://doi.org/10.3390/economies11050136>
- CEPR. (2025). On the effectiveness of the sanctions on Russia: New data and new evidence. <https://cepr.org/voxeu/columns/effectiveness-sanctions-russia-new-data-and-new-evidence>
- Chatham House. (2023). Understanding and improving sanctions today. <https://www.chathamhouse.org/2025/07/understanding-and-improving-sanctions-today>
- Council on Foreign Relations. (2025). Trump addresses the UN General Assembly. <https://www.cfr.org/blog/trump-addresses-un-general-assembly>
- DiXi, G. (2025). Enerhetychni sanktsii proty Rosii: monitorynh efektyvnosti (I kvartal 2025 roku). <https://dixigroup.org/analytic/energetychni-sankcziyi-prot-y-rosi-yi-monitoryng-efektyvnosti-i-kvartal-2025-roku> [in Ukrainian]
- EEAS. (2025). EU sanctions against Russia. https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-sanctions-against-russia_en
- European Commission. (2025). Sanctions adopted following Russia's military aggression against Ukraine. https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_en
- European Parliament. (2024). Parliament approves up to €35 billion loan to Ukraine backed by Russian assets. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20241017IPR24736/parliament-approves-up-to-EU35-billion-loan-to-ukraine-backed-by-russian-assets>
- Free Russia Foundation. (2025). The evolution of the US-Russia sanctions regime. <https://thinktank.4freerussia.org/sanctions/the-evolution-of-the-us-russia-sanctions-regime/>
- Giumelli, F. (2024). A comprehensive approach to sanctions effectiveness: lessons learned from sanctions on Russia. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 30(2), 211–228. <https://doi.org/10.1007/s10610-024-09585-x>
- Government of Canada. (2025a). Canada Gazette, Part 2, Volume 159, Number 5: Order Respecting the Seizure of Property Situated in Canada (Aircraft RA-82078). Government of Canada, Public Works and Government Services Canada, Integrated Services Branch, Canada Gazette. https://gazette.gc.ca/rp-pr/p2/2025/2025-02-26/html/sor-dors29-eng.html?utm_source=chatgpt.com
- Government of Canada. (2025b). Canada Gazette, Part 2, Volume 159, Number 5: Regulations Amending the Special Economic Measures (Russia) Regulations. Government of Canada, Public Works and Government Services Canada, Integrated Services Branch, Canada Gazette. https://gazette.gc.ca/rp-pr/p2/2025/2025-02-26/html/sor-dors28-eng.html?utm_source=chatgpt.com
- Government of Canada. (2025c). Canadian Sanctions Related to Russia. GAC. https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/sanctions/russia-russie.aspx?lang=eng
- Gustafson, T. (2025). The hurricane of Western sanctions. In *Perfect Storm: Russia's Failed Economic Opening, the Hurricane of War and Sanctions, and the Uncertain Future* (p. 0). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780197795682.003.0006>

- Haass, R., Council on Foreign Relations, & Council on Foreign Relations (Eds.). (1998). *Economic Sanctions and American Diplomacy*. Council on Foreign Relations.
- Harvard Kennedy School. (2025). On the design of effective sanctions: The case of bans on exports to Russia. <https://www.hks.harvard.edu/centers/mrcbg/programs/growthpolicy/design-effective-sanctions-case-bans-exports-russia>
- Minister for Foreign Affairs. (2025). Australia takes further action to constrain Russian oil revenue. <https://www.foreignminister.gov.au/minister/penny-wong/media-release/australia-takes-further-action-constrain-russian-oil-revenue>
- Mitrany, D. (1926). The problem of international sanctions. *American Journal of International Law*, 20(3), 643–644. <https://doi.org/10.2307/2189070>
- Morgenthau, H. J. (1993). *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace* (K. W. Thompson, Ed.; Brief ed.). McGraw-Hill.
- Niemeier, T., & Schneider, G. (2024). Counterfactual coercion: Could harsher sanctions against Russia have prevented the worst? *Research & Politics*, 11(3), 20531680241272668. <https://doi.org/10.1177/20531680241272668>
- Nye, J. (1990). Soft power. *Foreign Policy*, 80, 153–171. <https://doi.org/10.2307/1148580>
- Rosenau, J. (1966). Pre-theories and theories of foreign policy. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3515923>
- S&P Global Market Intelligence. (2025). Maritime shadow fleet – formation, operation and continuing risk for sanctions compliance teams in 2025. <https://www.spglobal.com/market-intelligence/en/news-insights/research/maritime-shadow-fleet-formation-operation-and-continuing-risk-for-sanctions-compliance-teams-2025>
- The White House. (2025). At UN, President Trump Champions Sovereignty, Rejects Globalism. <https://www.whitehouse.gov/articles/2025/09/at-un-president-trump-champions-sovereignty-rejects-globalism/>
- Trade, N. Z. Ministry of Foreign Affairs and Trade. (2022). Overview of sanctions against Russia. New Zealand Ministry of Foreign Affairs and Trade. <https://www.mfat.govt.nz/en/countries-and-regions/europe/ukraine/russian-invasion-of-ukraine/sanctions/overview-of-sanctions-against-russia>
- UK Parliament. (2025a). Russian sanctions prior to the invasion of Ukraine. <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9797/>
- UK Parliament. (2025b). Sanctions against Russia (February 2022 to January 2025). <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9481/>
- UNCTAD Investment Policy Hub. (2022). Korea, Republic of – adopted a series of sanctions against the Russian Federation. UNCTAD Investment Policy Hub. https://investmentpolicy.unctad.org/investment-policy-monitor/measures/3851/korea-republic-of-adopted-a-series-of-sanctions-against-the-russian-federation?utm_source=chatgpt.com
- U.S. Congress. (2025a). The Economic Impact of Russia Sanctions [Legislation]. <https://www.congress.gov/crs-product/IF12092>
- U.S. Congress. (2025b). U.S. Sanctions on Russia: Legal Authorities and Related Actions [Legislation]. <https://www.congress.gov/crs-product/R48052>
- U.S. Senator Chuck Grassley. (2025). Grassley, Colleagues Introduce Bipartisan REPO Implementation Act to Repurpose Russian Assets and Support Ukraine. <https://www.grassley.senate.gov/news/news-releases/grassley-colleagues-introduce-bipartisan-repo-implementation-act-to-repurpose-russian-assets-and-support-ukraine>

Анотація

Бузаров А. І. Еволюція санкційної політики євроатлантичної спільноти як одного із засобів протидії російській агресії. – Стаття.

У статті досліджено сучасну санкційну політику як інструмент зовнішньополітичного впливу на прикладі протидії російській агресії проти України. Автор аналізує трансформацію концептуальних підходів до формування, реалізації та інституціоналізації санкцій провідними державами євроатлантичної спільноти, такими як США, Європейський Союз, Канада, Велика Британія. Значна увага приділяється аналізу нових форматів міжнародної координації, зокрема Контактній групі з оборони України («Рамштайн») та Групі Єрмака-Макфола, як платформам для розробки санкційної архітектури. Підкреслюється, що сучасна санкційна політика в умовах повномасштабної війни набуває ознак довгострокового, стратегічного механізму, орієнтованого не лише на обмеження агресора, але й на закладення фундаменту нової архітектури безпеки.

У тексті досліджено еволюцію санкційної політики, починаючи з 2014 року, з акцентом на три основні хвилі санкціонування: 2014-2022 та період із 2022-2023 та із 2024 до тепер. Євроатлантична спільнота, зокрема, поступово трансформувала підходи до санкційної політики, розширюючи як кількість

країн-учасниць, так і секторний обсяг санкцій. Крім того, в Україні було створено інституційні та правові механізми, які дозволяють не лише імплементувати санкції, ініційовані міжнародними партнерами, але й формувати національну санкційну політику з урахуванням стратегічних інтересів держави.

Надзвичайно важливим етапом стало започаткування на міжнародному рівні безпрецедентного процесу вилучення заморожених російських активів з метою їх подальшого переадресування на користь України. Це не лише формує нову правову практику у сфері міжнародних санкцій, а й закладає прецедент для компенсаційної моделі відшкодування збитків, завданих збройною агресією.

Методологічною основою дослідження є поєднання якісного аналізу, case study, міждисциплінарного підходу, що включає інструменти політичної науки, міжнародного права, безпекових студій і стратегічного аналізу. У результаті зроблено висновок, що санкції є не лише реакцією на агресію, а й важливим фактором євроатлантичної підтримки України. Визначається необхідність створення постійно діючої санкційної архітектури, що базується на цінностях демократії, верховенства права і поваги до суверенітету, та забезпечить превентивний вплив на майбутні загрози.

Ключові слова: міжнародні санкції, євроатлантична спільнота, безпека, Україна, зовнішня політика, стратегія стримування, Рамштайн.

Summary

Buzarov A. I. The evolution of Euro-Atlantic sanctions policy as a means of countering Russian aggression. – Article.

This article explores contemporary sanctions policy as a tool of foreign policy influence, focusing on the case of countering Russian aggression against Ukraine. The author analyzes the transformation of conceptual approaches to the development, implementation, and institutionalization of sanctions by key Euro-Atlantic actors such as the United States, the European Union, Canada, and the United Kingdom. Particular attention is paid to new formats of international coordination, including the Ukraine Defense Contact Group ("Ramstein") and the Yermak-McFaul Group, as platforms for shaping the sanctions architecture. It is emphasized that modern sanctions policy, in the context of full-scale war, is acquiring the features of a long-term strategic mechanism aimed not only at restraining the aggressor but also at laying the foundation for a new security architecture.

The study traces the evolution of sanctions policy from 2014 onward, focusing on three main waves of sanctioning: 2014–2022, 2022–2023, and from 2024 to the present. The Euro-Atlantic community gradually transformed its approach to sanctions by expanding both the number of participating countries and the sectoral scope of restrictive measures. Furthermore, Ukraine developed institutional and legal mechanisms that enable not only the implementation of international sanctions initiatives but also the formation of a national sanctions policy tailored to the country's strategic interests.

A particularly significant milestone was the launch of an unprecedented international process of seizing and reallocating frozen Russian assets in favor of Ukraine. This development not only establishes new legal practices in the domain of international sanctions but also sets a precedent for a compensation-based model for redressing damages caused by armed aggression.

The methodological basis of the study combines qualitative analysis, case study, and an interdisciplinary approach that draws on political science, international law, security studies, and strategic analysis. The article concludes that sanctions serve not only as a reaction to aggression but also as a vital mechanism of Euro-Atlantic support for Ukraine. The need for a permanent sanctions architecture based on democratic values, the rule of law, and respect for sovereignty is identified as a key component in addressing future security threats.

Key words: international sanctions, Euro-Atlantic community, security, Ukraine, foreign policy, deterrence strategy, Ramstein.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 27.10.2025

Дата публікації: 21.11.2025